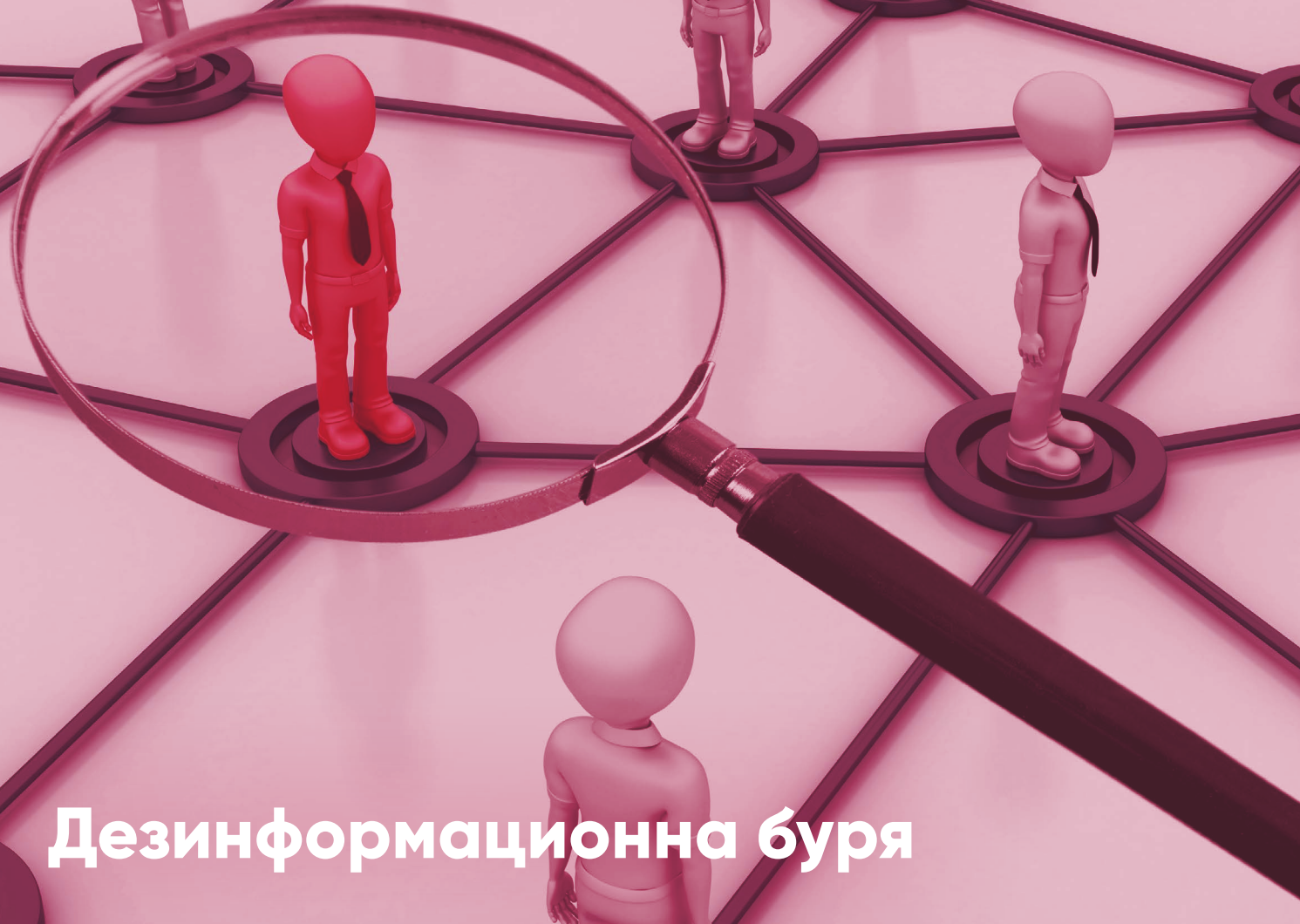

ЦЕНТЪР ЗА
ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ДЕМОКРАЦИЯТА

Дезинформационна буря

Хибридни заплахи от неконвенционални оръжия
в България и в Румъния

Дезинформационна буря

Хибридни заплахи от неконвенционални оръжия
в България и в Румъния

ЦЕНТЪР ЗА
ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ДЕМОКРАЦИЯТА

Дезинформацията и завладяването на медиите са част от арсенала на Кремъл от хибридни заплахи, като и двете използват икономическото влияние като средство за намеса в политическите и обществените процеси в други държави. Настоящият доклад разглежда предизвикателствата, пред които са изправени България и Румъния по отношение на дезинформацията, разпространявана от контролирани от Кремъл и прокремълски медии. Докладът обобщава резултатите от сравнителен анализ за медиен мониторинг относно разпространението на наратива за лабораториите за биологично оръжие в Украйна в българското и в румънското медийно пространство. Докладът представя препоръки за насърчаването на разработването на интегрирани национални подходи за противодействие на хибридните заплахи

Разработването на този доклад е част от инициативата „Противодействие на хибридните заплахи от неконвенционални оръжия в Черноморския регион“, която Центърът за изследване на демокрацията, България реализира в сътрудничество с Центъра за нови стратегии, Румъния. Доцент Роберта Радуку от Националния университет по политически науки и публична администрация на Румъния и асоцииран експерт от Центъра за нови стратегии допринесе за изготвянето на доклада с идеи и предложения по време на планирането на анализа на медийния мониторинг.

Автори:

Горан Георгиев, анализатор, Център за изследване на демокрацията

Д-р Татяна Новосолова, старши анализатор, Център за изследване на демокрацията

Редакционна колегия:

Руслан Стефанов

Димитър Марков

Д-р Тодор Галев

Тази публикация е финансирана от Държавния департамент на САЩ. Съдържанието ѝ представя гледната точка на нейните автори, които единствени носят отговорност за нея.

Снимка на корицата: Canva

ISBN: 978-954-477-487-5

© 2023, Център за изследване на демокрацията

Всички права запазени.

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ	3
МОНИТОРИНГ НА ДЕЗИНФОРМАЦИЯТА, СВЪРЗАНА С ОМУ, В БЪЛГАРИЯ И В РУМЪНИЯ	8
ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ДЕЗИНФОРМАЦИЯТА В БЪЛГАРИЯ И В РУМЪНИЯ	16
Институционален капацитет	18
Цифрова криминалистика	20

СПИСЪК НА ФИГУРИТЕ

Фигура 1.	Обем на статиите в български и в румънски уебсайтове, съдържащи дезинформация за биологичните лаборатории в Украйна (2022-2023)	8
Фигура 2.	Първите 15 източника на статии в български и в румънски уебсайтове, съдържащи дезинформация за биологичните лаборатории в Украйна, по обем (2022-2023).....	9
Фигура 3.	Общ потенциален обхват на статиите в български и в румънски уебсайтове, съдържащи дезинформация за биологичните лаборатории в Украйна (2022-2023)	10
Фигура 4.	Първите 10 източника на статии в български и в румънски уебсайтове, съдържащи дезинформация за биологичните лаборатории в Украйна, по потенциален обхват (2022-2023).....	12
Фигура 5.	Аудитория на статиите според източника на трафик на статии в български и в румънски уебсайтове, съдържащи дезинформация за биологичните лаборатории в Украйна (2022-2023)	13
Фигура 6.	Източници на трафик в социалните медии към статии в български и в румънски уебсайтове, съдържащи дезинформация за биологичните лаборатории в Украйна (2022-2023).....	14
Фигура 7.	Брой взаимодействия на 100 000 потребители на Facebook с публикации на български и на румънски език във Facebook, съдържащи дезинформация за биологичните лаборатории в Украйна (2022-2023)	14
Фигура 8.	Рамка за противодействие на дезинформацията	17

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

ИИЗ	Изключителна икономическа зона
ОМУ	Оръжие за масово унищожение
СЕМ	Съвет за електронни медии
Хибриден СоЕ	Европейски център за върхови постижения за противодействие на хибридни заплахи
AI	Изкуствен интелект
BG	България
CNA	Национален аудиовизуален съвет
DMA	Регламент за цифровите пазари
DSA	Регламент за цифровите услуги
DSC	Координатор на цифрови услуги
ML	Машинно обучение
RO	Румъния
SEO	Оптимизация за търсачки
SLAPP	Стратегическо съдебно дело срещу участието на обществеността

ВЪВЕДЕНИЕ

Кремъл започна да **институционализира хибридната война** като инструмент на външната си политика много преди пълномащабното си нахлуване в Украйна през февруари 2022 г.¹ През последното десетилетие Русия последователно разгръща и адаптира своя набор от инструменти за намеса и дестабилизация, насочени основно към подкопаване на вътрешното единство и целостта на Европейския съюз (ЕС) и Организацията на Северноатлантическия договор (НАТО). Анексирането на Крим през 2014 г. беше генерална репетиция, осъществена с комбинация от хибридни мерки, съпътстващи нахлуването и окупацията от конвенционални военни сили.

По време на анексирането и след него руски военни сили без отличителни знаци превземат местните служби за разследване, неправителствени организации и доставчици на цифрови услуги, като ги пренасочват и интегрират в разрастващата се пропагандна машина на Кремъл. В седмиците след анексирането нови прокремълски многоезични издания, които **разпространяват и усилват дезинформацията**, като News Front и South Front, започват да излъчват на територията на Кримския полуостров и продължават да работят и до днес с подкрепата на руските разузнавателни служби. Кремъл също така подкрепи сепаратистките сили в Луганска и Донецка област, като по този начин допринесе за продължителен въоръжен конфликт и засилване на дестабилизацията в региона. Пълномащабното нахлуване на Русия в Украйна през февруари 2022 г. представлява ескалация на непрекъснато (и продължаващо) войнствено поведение.

Геостратегическите цели на Кремъл остават същите, както по време на Студената война, но средствата, използвани за постигането им, са се променили, а ефектите им са още по-сериозни. Руското ръководство се стреми да постигне надмощие в Черноморския регион и този основен приоритет често се формулира като екзистенциална борба. При преследването на тази цел Кремъл разчита на **арсенал от инструменти за намеса** и дестабилизация в други държави, вече многократно изпробвани в Европа, Африка и Америка. Като държави на първа линия и бивши съветски сателити, България и Румъния са сред най-уязвимите и чести мишени на широкообхватните хибридни тактики на Кремъл. И двете държави са засегнати от постоянна руска намеса, включително разпространение на **дезинформация и пропаганда, кибератаки** срещу институции и критична инфраструктура, политическа и изборна намеса, **стратегическа корупция** и посегателство върху изключителните им икономически зони (ИИЗ). И двете страни се оказаха и важни стратегически съюзници в продължаващата война, като предоставиха на Украйна ценни военни доставки, хуманитарна помощ и помощ за бежанците.

¹ Вж.: Шентов, О., Стефанов, Р., и Владимирев, М., *Кремълският наръчник в Европа: Икономическо влияние и остра сила*, София: Център за изследване на демокрацията, 2020.

Един от най-обезпокоителните аспекти на все по-агресивната външна политика на Кремъл е подновеният интерес към **неконвенционалните оръжия – химически, биологически и ядрени – като средство за демонстрация на сила**, както като материални, така и като психологически заплахи. От началото на инвазията си срещу Украйна Русия често отправя заплахи за използване на ядрени оръжия. Тази войнствена позиция следва дългата поредица от държавно-спонсорирани покушения с използването на трудни за откриване химически, биологични или радиоактивни вещества от страна на руските служби за сигурност.² През 2015 г. собственикът на една от големите български компании за производство на оръжие, неговият син и производственият директор на компанията бяха отровени с агент, подобен на „Новичок“. Подкрепяните от Кремъл **атаки с отравяне** представляват значително предизвикателство, тъй като изискват драстично различен подход на разследване, готовност и реагиране в сравнение с традиционните широкомащабни атаки с оръжия за масово унищожение (ОМУ).

Дезинформационните кампании на Русия по теми, свързани с ОМУ, са особено злонамерени, тъй като тези кампании използват обществените възприятия за ужасяващия и разрушителен характер на химическите, биологичните и ядрените оръжия за постигане на политически и военни цели. Дезинформацията е утвърден инструмент за влияние в арсенала на Кремъл от хибридни заплахи.³ Стратегията на Кремъл за дезинформация като цяло интегрира тактики от съветско време с потенциала на съвременните информационни и комуникационни технологии, като онлайн платформи и социални медии, за да увеличи мащаба и скоростта на дезинформационните съобщения. Завладяването на медиите е ярък пример за използваната от Русия остра сила, която използва икономическото влияние като средство за намеса в политическите и обществените процеси в други държави.⁴ **Олигархизацията на медийния сектор** в ръцете на прокремълски и спонсорирани от Кремъл мрежи за влияние е важно средство, чрез което руската дезинформация активно прониква в медийното пространство на страните от Черноморския регион.⁵ Както България, така и Румъния са уязвими за действията на Кремъл в областта на **когнитивната война**, особено като се има предвид, че основните цели на тези действия са да се разбие единството в ЕС и НАТО, да се изостри общественото разделение и да се подкопаят системите и процесите на демократично управление, като се атакуват основните принципи, на които те се основават.

² Център за изследване на демокрацията, *Противодействие на хибридните заплахи, свързани с оръжия за масово унищожение, и злонамерената намеса в Черноморския регион*, Policy Brief No. 141, ноември 2023.

³ Филипова, Р., Владимиров, М., и Герганов, А., *Противодействие на завладяването на медиите в Югоизточна Европа: Споделени модели, специфични уязвимости и отговори на руската дезинформация*, София: Център за изследване на демокрацията, 2021; Новосолова, Т. и Георгиев, Г., *Дезинформацията в инструментариума за влияние на Кремъл: Насоки за обучение за заплахите, свързани с разпространението на оръжия за масово унищожение*, София: Център за изследване на демокрацията, 2022.

⁴ Георгиев, Г., Петрова, В., и Цабала, К., *Разбиване на кода: Руската и китайската дезинформация и незаконните финансови потоци в Югоизточна Европа*, София: Център за изследване на демокрацията, 2023.

⁵ Филипова, Р. и Галев, Т., *Руското влияние в медийния сектор на страните от Черноморския район: Инструменти, послания и политики за изграждането на резистентност*, София: Център за изследване на демокрацията, 2018.

Руската дезинформация, свързана с ОМУ, не е ново явление. По време на Студената война Съветският съюз системно обвинява западните правителства в използване на биологични оръжия, като същевременно използва **дезинформационни наративи**, за да прикрие собствената си незаконна програма за биологично въоръжение. Въпреки натрупаните доказателства, че режимът на Асад е използвал химически оръжия по време на гражданската война в Сирия, Москва упорито отхвърля резултатите от проведените от международната общност разследвания в Сирия и вместо това продължава да подкрепя недвусмислено правителството в Дамаск. В продължение на години Кремъл провежда кампании за дезинформация срещу референтната лаборатория за обществено здраве – Центъра „Дугар“ в Грузия, твърдейки, че това е съоръжение за производството на биологично оръжие, което САЩ са разгърнали на прага на Русия. По време на пандемията от COVID-19 подкрепяни от Кремъл и прокремълски медии многократно се опитваха да дискредитират **произведените в ЕС и САЩ ваксини**, представяйки ги като „опасни“ и „неефективни“. Освен това руските медии разпространиха още едно дезинформационно послание, според което вирусът, причинил COVID-19, е биологично оръжие, създадено в американска лаборатория.

Малко след нахлуването в Украйна Кремъл започна поредната си дезинформационна кампания, която имаше за цел да оправдае войната. Руското ръководство и спонсорираните от държавата медии обвиниха Украйна и САЩ, че разработват биологични оръжия на територията на **биомедицински лаборатории** в Украйна. Тази кампания бързо се разпространи на международната дипломатическа арена. Например Москва използва мястото си на постоянен член в Съвета за сигурност на ООН, за да прокара необоснованите си обвинения и да отслаби международната подкрепа за Украйна. Посолствата на Русия в страните от Черноморския регион, включително тези в България и в Румъния, допълнително **засилиха разпространението на тези дезинформационни наративи сред местното население**.

Настоящият доклад разглежда предизвикателства, пред които са изправени България и Румъния от разпространението на дезинформация, свързана с ОМУ, от страна на контролирани от Кремъл и прокремълски медии. Докладът анализира постоянните усилия на Кремъл и неговите **местни поддръжници** в двете държави да създават и разпространяват дезинформационни наративи, свързани с ОМУ, за да всяват смут, да избягват отговорност, да легитимират политиките си и да **подкопават международните норми за разоръжаване и неразпространение**. Докладът обобщава резултатите от сравнителен анализ на медиен мониторинг, който се фокусира върху разпространението на наратива за лабораториите за биологично оръжие в Украйна в българското и в румънското медийно пространство (Каре 1). Представени са препоръки, предназначени за институциите в двете държави, като крайната цел е да се подкрепи разработването на интегрирани национални подходи за противодействие на дезинформацията.

Каре 1: Методология за мониторинг на медиите

Аналитичната рамка, използвана за провеждането на медийния мониторинг, се основава на модел, разработен от Центъра за изследване на демокрацията за анализ на влиянието на Кремъл и по-специално на това как **тактиката на Кремъл за завладяване на медиите** се проявява в европейското информационно пространство.⁶ Мониторингът е част от по-широка инициатива, която изследва възможностите за разработване на интегрирани национални подходи за **противодействие на хибридните заплахи в Черноморския регион**, със специален акцент върху заплахите, свързани с ОМУ, и тяхното въздействие върху нормите за неразпространение.

Центърът за изследване на демокрацията, в сътрудничество с Центъра за нова стратегия, извърши мониторинг на съдържанието в **онлайн издания и публичното пространство във Facebook**, публикувано през 2022 – 2023 г., относно твърдението на Русия, че биологични лаборатории в Украйна разработват оръжия за масово унищожение (ОМУ). Съдържанието от новинарските сайтове и данните за неговия обем и обхват бяха събрани с помощта на инструмента за медийно наблюдение на Sensika, който разполага с богат каталог от над половин милион източника в световен мащаб. Съдържанието в социалните медии от публични типове акаунти във Facebook (страници, проверени профили и публични групи) беше събрано с помощта на инструмента CrowdTangle, собственост на Meta, който предоставя точни показатели за **обема и обхвата на публикациите**.

Новинарските уебсайтове и Facebook бяха избрани поради широкото им разпространение в информационното пространство на двете страни. През декември 2023 г. в България и в Румъния процентът на достъп до интернет за домакинствата е съответно 88% и 92%, според последните сравнителни данни на ЕВРОСТАТ.⁷ Според първия по рода си Доклад за прозрачност на Meta, публикуван в изпълнение на задълженията ѝ по Регламента за цифровите услуги (DSA), средната месечна база активни потребители в периода 1 април 2023 г. – 30 септември 2023 г. е била 4,4 млн. за България и 12,2 млн. за Румъния, което се равнява съответно на приблизително 82% и 77% от националните интернет потребители през 2023 г.⁸ Данните за трафика, получени от инструментите за разузнаване на уеб трафика SimilarWeb и SEMRUSH, потвърждават пазарната доминация на Facebook,

⁶ Вж. например: Георгиев, Петрова и Цабала, *Разбиване на кода*, София: Център за изследване на демокрацията, 2023; Филипова и Галев, *Руското влияние в медийния сектор на страните от Черноморския район*, Център за изследване на демокрацията, 2018.

⁷ EUROSTAT, “Households - level of internet access” [Домакинства – ниво на достъп до интернет], 18 January 2024.

⁸ Meta, “Regulatory and Other Transparency Reports” [Доклади за регулаторна и друга прозрачност], 2023.

тъй като през 2023 г. на него се падат над 80% от целия уеб трафик към социални медии, които не са базирани на видео, и в двете държави.⁹

За филтриране и идентифициране на съответното съдържание беше използвано булево търсене, като за двата езика бяха въведени едни и същи параметри за търсене. Ключови думи и термини, силно свързани с реторика на Кремъл за лабораториите за биологично оръжие в Украйна, бяха идентифицирани въз основа на преглед на предварително ръчно събрана подвеждаща и/или невярна информация от контролирани от Кремъл и местни прокремълски медии. Те бяха комбинирани с булеви оператори за търсене (т.е. логически базирани думи като AND, OR или NOT), за да се формира персонализирано търсене на релевантни материали, публикувани през 2022–2023 г. Експерти от Центъра за изследване на демокрацията и Центъра за нови стратегии прегледаха подобрените думи и термини на двата езика за достатъчно присъствие на съответните граматически категории, синоними, фигури на речта и други езикови особености.

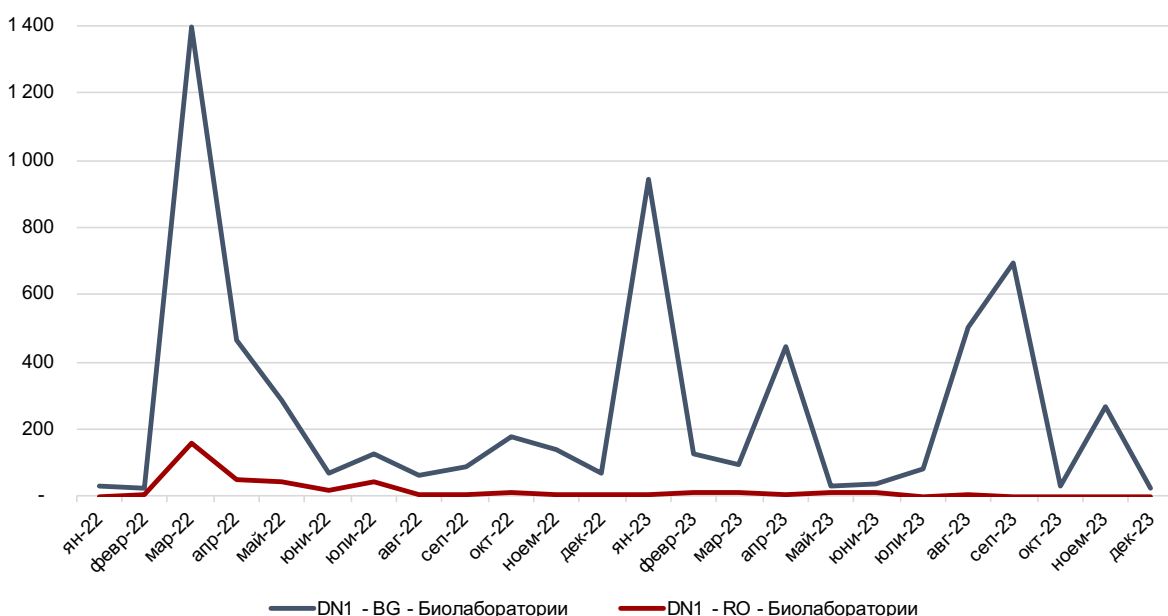
Получените заявки за търсене бяха изпълнени върху цялото съдържание на български и румънски език, индексирано от Sensika и CrowdTangle. Представителни извадки от всеки идентифициран уебсайт или публичен профил във Facebook бяха прегледани ръчно от изследователския екип, за да се ограничи процентът на фалшиво положителните резултати до по-малко от 10%. Окончателният набор от данни беше обработен и визуализиран от Центъра за изследване на демокрацията.

⁹ Данните са събрани и проверени от Центъра за изследване на демокрацията с помощта на SimilarWeb и SEMRUSH.

МОНИТОРИНГ НА ДЕЗИНФОРМАЦИЯТА, СВЪРЗАНА С ОМУ, В БЪЛГАРИЯ И В РУМЪНИЯ

Повтарящият се дезинформационен наратив, че лабораториите в Украйна разработват биологични оръжия и се използват за провеждане на експерименти с местните военни, присъства както в българските, така и в румънските онлайн екосистеми, макар и в различна степен по отношение на обема и обхвата (Фигура 1). В България този наратив е явно навлязъл в медийното пространство, като през 2022 и 2023 г. в някои от най-посещаваните уебсайтове в страната са публикувани хиляди подвеждащи статии. Наративът е последователно препубликуван и разпространяван в българското онлайн пространство от появата му през март 2022 г. насам. За сравнение, в Румъния разпространението на този наратив е в плавна фаза през останалата част от двете години.

Фигура 1. Обем на статиите в български и в румънски уебсайтове, съдържащи дезинформация за биологичните лаборатории в Украйна (2022 – 2023).

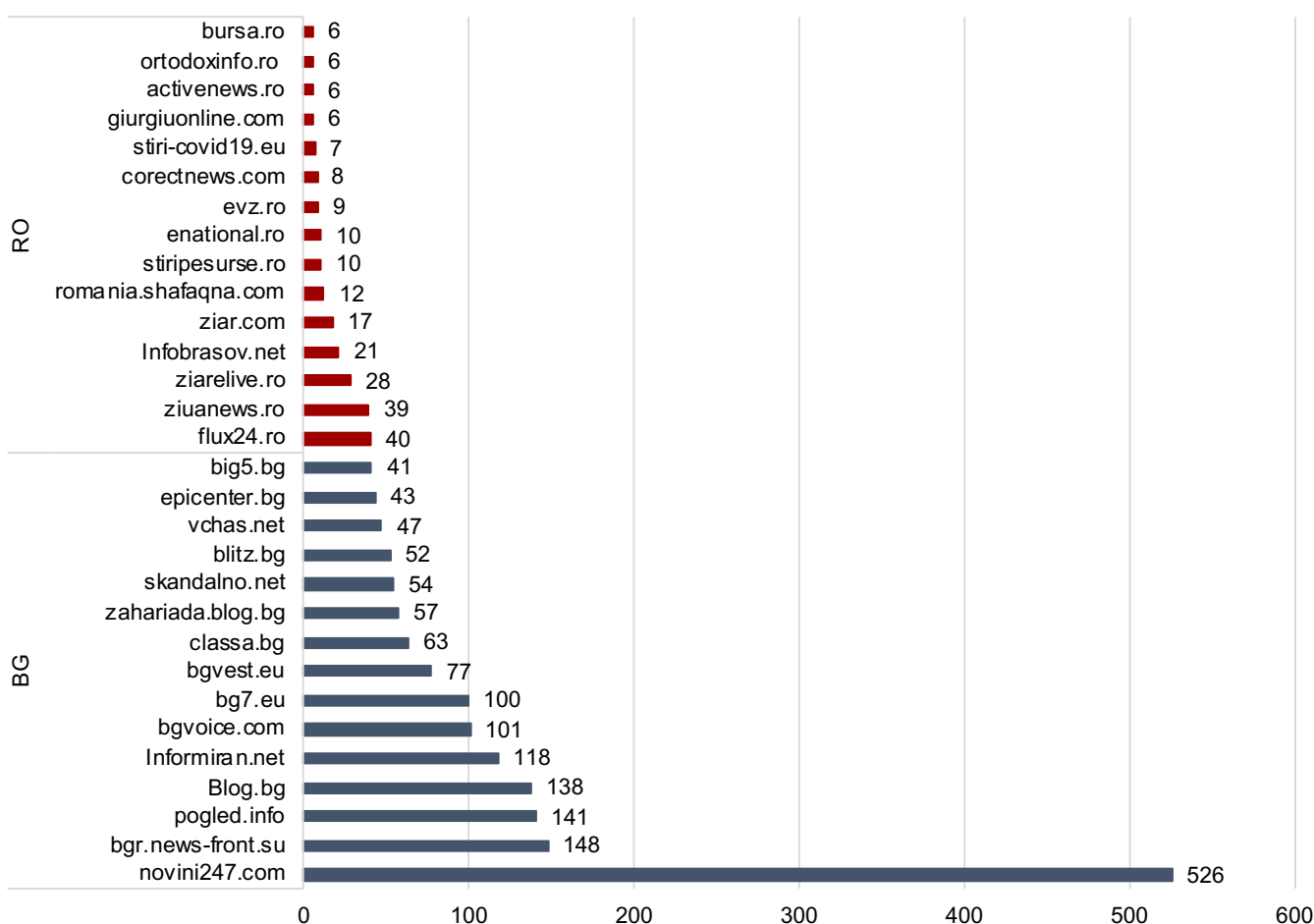
Източник: Център за изследване на демокрацията въз основа на данни от Sensika.

Над 90% (или приблизително 5500) от всички събрани статии на български език са публикувани от първите пет най-посещавани национални уебсайта, а 8% и 10% са публикувани от уебсайтовете, заемащи съответно първите две места (Фигура 2).¹⁰ За Румъния 68% от събраните статии са публикувани от първите пет уебсайта в класацията,

¹⁰ Класирането се извършва от Sensika, която оценява уебсайтовете по скала от 1 до 10. Класирането се основава на комбинация от оценки на месечните уникални посетители на сайта и месечните прегледи на страници в рамките на уеб трафика за настолни компютри и мобилни устройства. Колкото повече са посетителите и прегледите, толкова по-висок е рангът на сайта. Високопосещаваните популярни уебсайтове обикновено попадат в първите два ранга

но те представляват само 295 статии, което е над 18 пъти по-малко от броя на еквивалентните статии от български източници. Около 123 от статиите на румънски език (или 28% от всички) бяха събрани от двата уебсайта с най-висок ранг, което показва, че наративът е присъствал в румънския мейнстрийм медиен дискурс през март и април 2022 г., макар и в значително по-малка степен в сравнение с България. Разликата в обема и обхвата между двете държави става още по-очевидна, ако се вземе предвид, че Румъния има почти три пъти повече население и интернет потребители.

Фигура 2. Първите 15 източника на статии в български и в румънски уебсайтове, съдържащи дезинформация за биологичните лаборатории в Украйна, по обем (2022 – 2023)

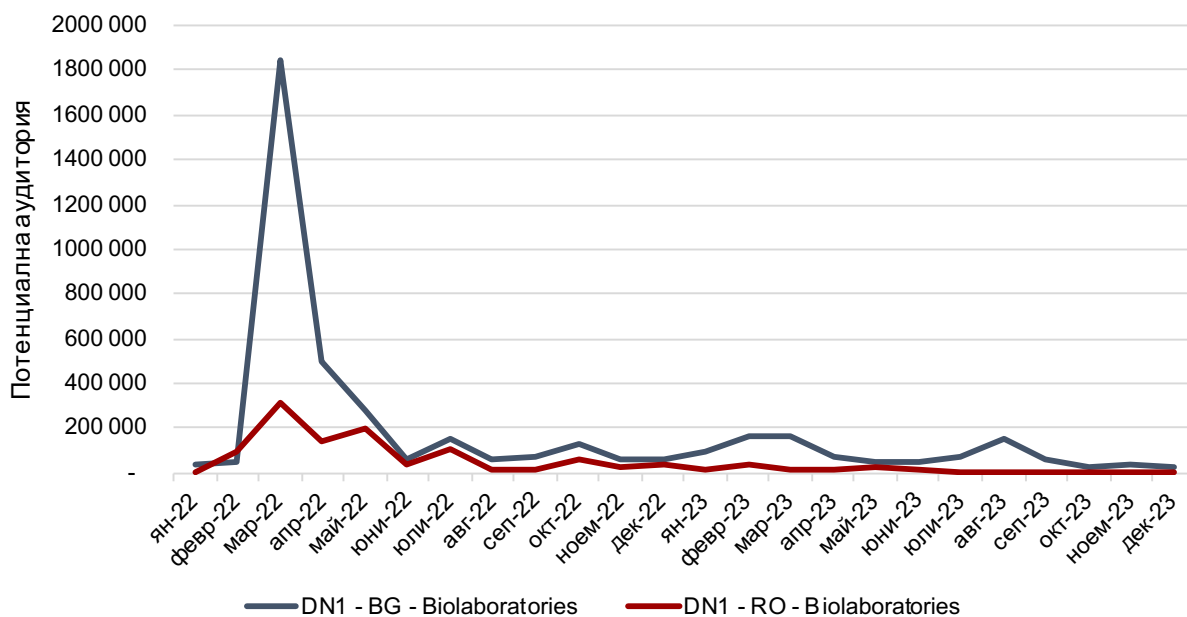

Източник: Център за изследване на демокрацията въз основа на данни от Sensika.

*Забележка: novini247.com е уебсайт за агрегиране на новини, който автоматично препечатва съдържание от различни български източници, включително повечето медии, известни с разпространението на подвеждаща, прокремълска информация.

Общият потенциален обхват на статиите на български език по месеци достига своя връх през март 2022 г. – близо 2 милиона читатели, което се равнява на около 40% от всички интернет потребители в страната (Фигура 3). Той така и не достига отново еквивалентни нива на популярност, въпреки последвалите прегледи на още 1000 статии през януари 2023 г. и 700 през септември 2023 г. Всъщност, значителна част (86%) от българските читатели, които са били изложени на този тип съдържание през двугодишния период, са го направили само през март 2022 г. Подвеждащите статии от Румъния също достигнат своя връх през март 2022 г. по отношение на общия потенциален обхват, с около 300 хил. потенциални читатели, или около 2% от всички интернет потребители в Румъния. Въз основа на това се изчислява, че **наративът е бил приблизително 20 пъти по-популярен сред българските потребители** в сравнение с румънските, поне що се отнася до уеб трафика към местните уебсайтове.

Фигура 3. Общ потенциален обхват на статиите в български и в румънски уебсайтове, съдържащи дезинформация за биологичните лаборатории в Украйна (2022 – 2023).

Източник: Център за изследване на демокрацията въз основа на данни от Sensika

В Румъния трите най-големи медии по обхват са представлявали 66% от общия брой потенциални читатели, въпреки че са публикували само 10% от всички подвеждащи статии, което показва значението на качеството и броя на достигнатите хора пред чистото количество (Фигура 4). Издания като Flux24, Activenews.ro, Ortodoxinfo.ro и Capital.ro бяха определени от местни експерти като системни (но маргинални) разпространители на прокремълско съдържание.¹¹ За разлика от тях, други, като Playtech.

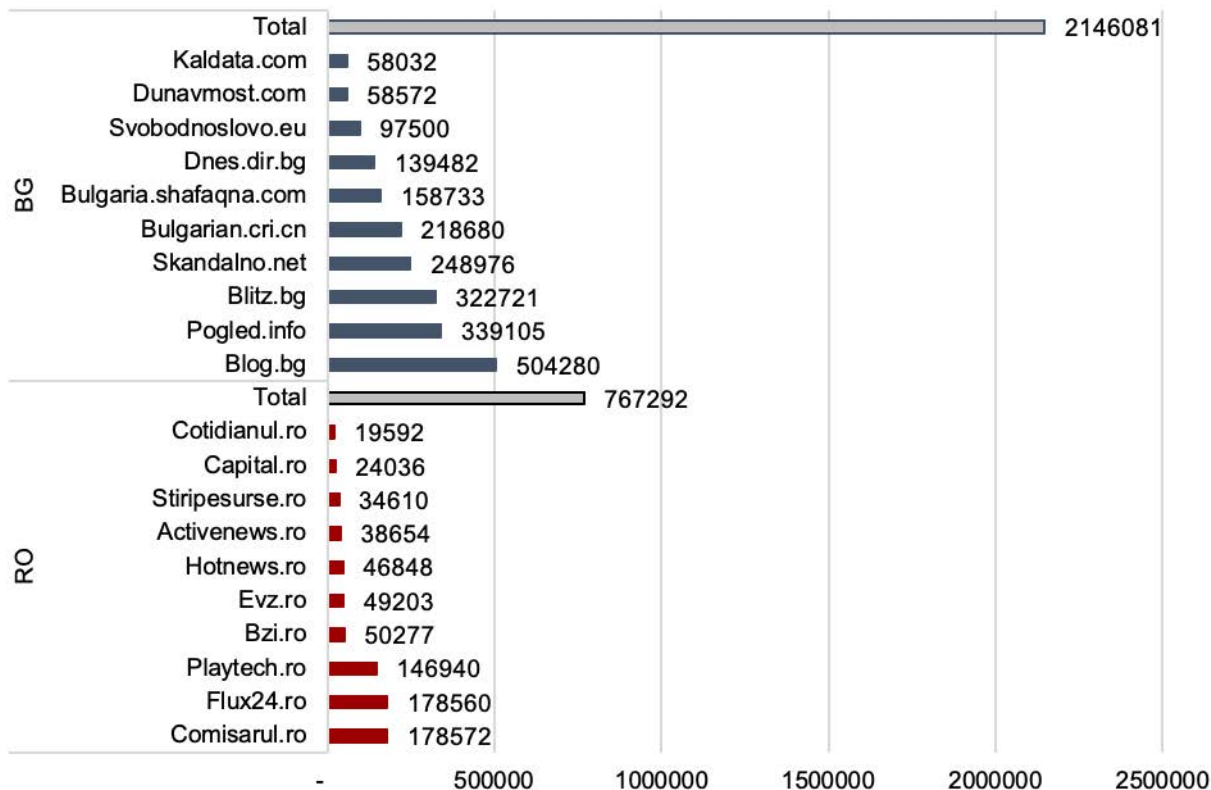
¹¹ Zamfir, R. & Iavita, V., *The Great Unification and Disinformation* [Голямото обединение и дезинформацията], Budapest: Political Capital, 2020.; Calistru, E. Macanu, A., & Tablet, D., *Russian fake narratives in Romania, in the context of the war in Ukraine* [Руските фалшиви наративи в Румъния в контекста на войната в Украйна], Funky Citizens, 2023.; Stanoiu, I., "Rețeaua minciunilor. Cine răspândește propaganda pro-Kremlin, conspirațiile și dezinformările în România" [Мрежата от лъжи. Кой разпространява прокремълска пропаганда, конспирации и дезинформация в Румъния], Context, 10 март 2023 г.

го и Comisarul.ro, изглежда са таблоиди и агрегатори на новини с оглед на масовото потребление, където подвеждащото съдържание прониква и се препубликува заедно с различно друго съдържание, без да показва последователна пристрастност. Що се отнася до втората група румънски издания, попадането на прокремълско съдържание изглежда също толкова вероятно, колкото и намирането на статии, които критикуват агресивната външна политика на Русия. Тази тенденция е проблематична, тъй като може да създаде **фалшиво усещане за равностойност** у читателите, т.е. наративът за дезинформация относно лабораториите за биологично оръжие в Украйна се представя като еднакво основателен проблем наред например с изменението на климата, стратегическата корупция, доказателствата за военни престъпления, извършени от руските сили в Украйна, или други съществени въпроси.

Същевременно някои от най-значимите източници на български език включват: Блиц (често сочен като най-посещавания местен новинарски уебсайт); dnes.dir.bg (част от медийната група Dir.bg и също сред най-посещаваните български уебсайтове); българската версия на държавното China Radio International (bulgarian.cri.cn); Pogled Info – медия, която предимно превежда съдържание от близки до Кремъл мозъчни тръстове и идеолози (например Фондацията за стратегическа култура, „Катехон“ и Александър Дугин), много от които са санкционирани от ЕС; и News Front – контролираната от Кремъл многоезична медия, базирана в Крим, която остава достъпна за потребителите от ЕС.

Наличието и нарастващото влияние на китайските държавни медии отразява **все по-настъпателната и хибридна външна политика на Китайската комунистическа партия**. Политическото и информационното влияние на Пекин в двете страни остава ограничено и като цяло използваната реториката е по-сдържана в сравнение с тази на Кремъл. Въпреки това, китайски държавни служители публично подкрепиха дезинформационния наратив, че САЩ са разгърнали лаборатории за биологично оръжие в Украйна и поискаха обяснения от Вашингтон. Румънската езикова версия на Международното китайско радио (romanian.cri.cn) също разпространи този наратив, макар и с привидно незначително въздействие в сравнение с това, което същата медия има в България.

Фигура 4. Първите 10 източника на статии в български и в румънски уебсайтове, съдържащи дезинформация за биологичните лаборатории в Украйна, по потенциален обхват (2022 – 2023).

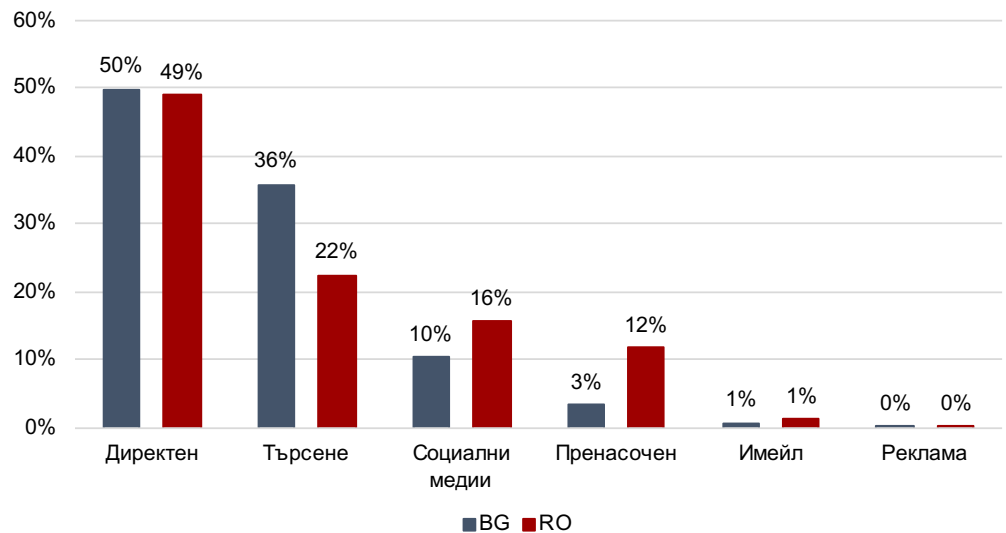

Източник: Център за изследване на демокрацията въз основа на данни от Sensika.

Както в Румъния, така и в България, **половината от общия брой посещения на статиите се оценява като произхождащи от директен трафик**, т.е. потребители, които влизат директно в даден уебсайт, без да кликват върху друга връзка при посещение на друг уебсайт (Фигура 5).¹² Трафикът, произхождащ от потребители, които са търсили съответните думи и термини в големи **търсачки** като Google, играе по-голяма роля в България (36%) в сравнение с Румъния (22%). Обратното важи за трафика, произхождащ от **платформи на социалните медии**, и препратките от връзки, които се появяват на друг уебсайт. Това показва, че българските потребители средно са по-склонни да попаднат на този вид проблемно съдържание чрез търсене на свързани ключови думи, докато румънските по-скоро стигат до него чрез връзки на други уебсайтове или публикации в социалните медии.

¹² Важно е да се отбележи обаче, че неидентифицираните препращащи източници също се категоризират като директен трафик от инструментите за оптимизация за търсачки (SEO) и за разузнаване на уебсайтове.

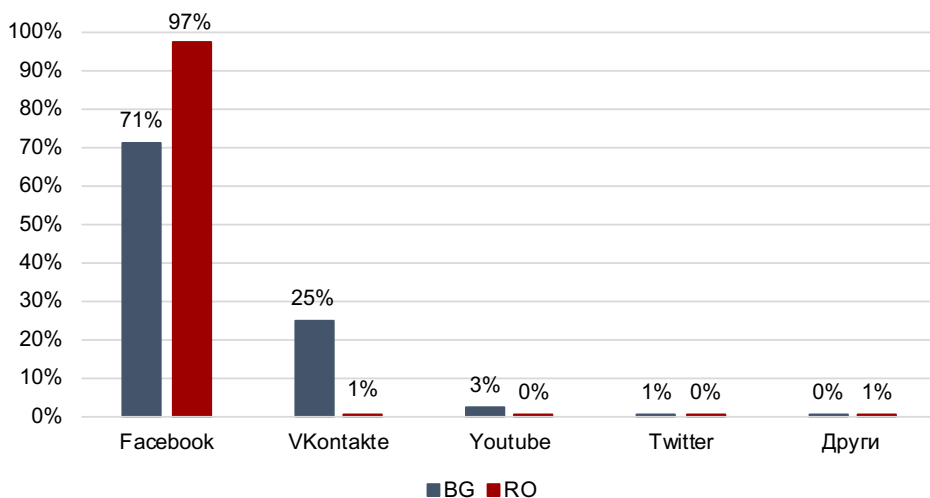
Фигура 5. Аудитория на статиите според източника на трафик на статии в български и в румънски уебсайтове, съдържащи дезинформация за биологичните лаборатории в Украйна (2022 – 2023).

Източник: Център за изследване на демокрацията въз основа на данни от Sensika.

При по-нататъшно разбиране на трафика от социалните медии огромното мнозинство (97%) от този вид трафик към румънските статии идва от Facebook (който остава най-доминиращата платформа за социални медии и в двете страни), а само 1% – от YouTube (Фигура 6). В България делът на Facebook в трафика, произхождащ от социалните медии, съставлява 70%, близо 3% идват от Youtube, а 25% – от ВКонтакте, руският гигант в областта на социалните медии, собственост на контролираната от държавата Газпромбанк. Наличието на значителен трафик от ВКонтакте (който остава достъпен за гражданите на ЕС) отразява сравнително по-високата междудържавна свързаност между българи и руснаци в платформата (а вероятно и извън нея). Например, двама от българските редактори, работещи за контролираната от Кремъл медия „News Front“, базирана в Крим, са активни във ВКонтакте, където споделят работата си и тази на съмишленици. Именно група от 99 статии, публикувани в сайта bgr.news-front.su, са причина за трафика от ВКонтакте.

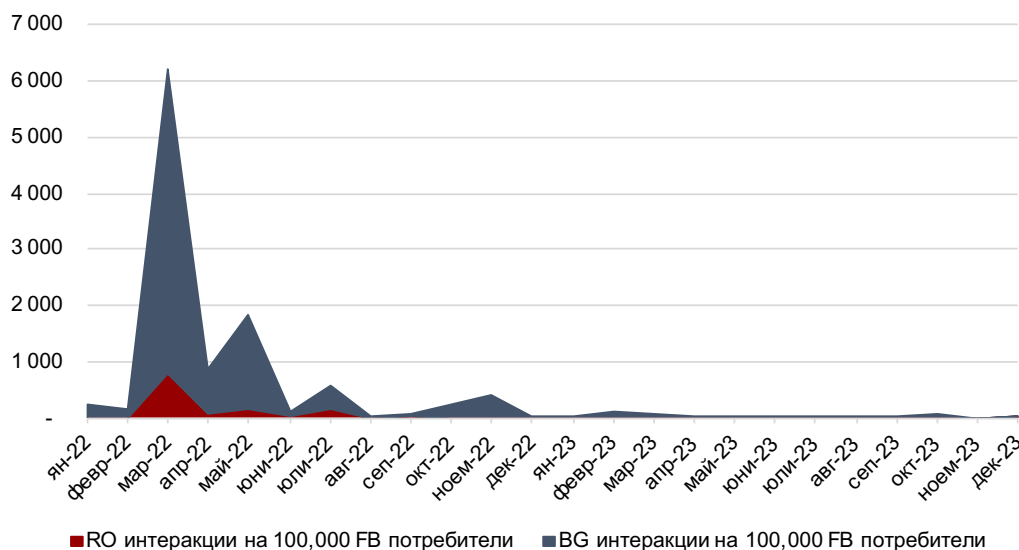
Фигура 6. Източници на трафик в социалните медии към статии в български и в румънски уебсайтове, съдържащи дезинформация за биологичните лаборатории в Украйна (2022 – 2023).

Източник: Център за изследване на демокрацията въз основа на данни от Sensika.

Разликата в обема и обхвата на подвеждащото съдържание за биологичните лаборатории в Украйна между българското и румънското онлайнпространствонеетолковаизразенапоотношениенапубликациите във Facebook в сравнение с уебсайтовете на конвенционалните медии, но все пак е значителна. С общо 1817 публикации и близо 450 хил. взаимодействия **групата на подвеждащите публикации на български език е малко над два пъти по-голяма и събира три пъти повече взаимодействия в сравнение с румънските**. Истинският контраст между двете Facebook пространства обаче става очевиден, когато се отчете броят на националните потребители на платформата.

Фигура 7. Брой взаимодействия на 100 000 потребители на Facebook с публикации на български и на румънски език във Facebook, съдържащи дезинформация за биологичните лаборатории в Украйна (2022 – 2023).

Източник: Център за изследване на демокрацията въз основа на данни от Sensika и NapoleonCat.

Девет от събраните подвеждащи публикации на румънски език във Facebook са публикувани от страницата на **руското посолство в Букурещ** и събират 1739 взаимодействия (което представлява само 1% от 155-те хиляди взаимодействия на румънските публикации). От тези 1739 реакции поне 300 (17%) са критични. За разлика от тях руското посолство в София публикува 15 от събраните публикации на български език, като получава 20 876 взаимодействия (равняващи се на 5% от всички). По-малко от 200 (0,01%) от тях са били критични. С други думи, **руското посолство в България** е имало над 7 пъти повече взаимодействия от това в Румъния. Освен голямата разлика в броя на публикациите и взаимодействията, действителното съдържание и на двете страници на посолствата беше доказано невярно и/или подвеждащо.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ДЕЗИНФОРМАЦИЯТА В БЪЛГАРИЯ И В РУМЪНИЯ

Мониторингът на медиите разкрива значителни различия между съседните държави и показва важни нюанси в предизвикателствата, пред които са изправени по отношение на приемането и разпространението на прокремълска дезинформация в техните местни медийни пространства. Макар че прокремълската дезинформация, свързана с оръжията за масово унищожение, представлява **заплаха за сигурността както на България, така и на Румъния**, нейният мащаб е много по-силно изразен в България. Това е в съответствие с факта, че Румъния не споделя много от културните притегателни фактори или когнитивното завладяване, които правят българските граждани, уязвими към прокремълска информационна намеса, особено споделеното езиково, етническо и историческо наследство.¹³ Различията в геополитическите обществени възприятия са очевидни в множество сравнителни проучвания, като вероятността румънците да виждат Русия като стратегически съюзник след инвазията е над осем пъти по-малка (3%) в сравнение с българите (26%).¹⁴

Това обаче далеч не означава, че информационното пространство и политиката на Румъния са защитени от хибридни заплахи или авторитарно влияние. Симпатиите към **антисистемните актьори** винаги са били налице и изглежда ще се увеличават през 2024 г. заедно с политическата и социалната поляризация, тъй като страната се подготвя за провеждането на местни, президентски, парламентарни и европейски избори. Русия систематично се възползва от тези социални нагласи и възприятия и ги използва, за да проникне в процеса на вземане на политически решения и в обществените дебати в своя полза. Същото политическо и социално развитие се наблюдава и в България, като протестните, антисистемни, антиевропейски и антинатовски политически сили достигат двуцифрено одобрение в социологическите проучвания. Аналогично на Румъния, тези политически субекти все повече застрашават и без това крехките мнозинства на настоящата прозападна коалиция на власт.

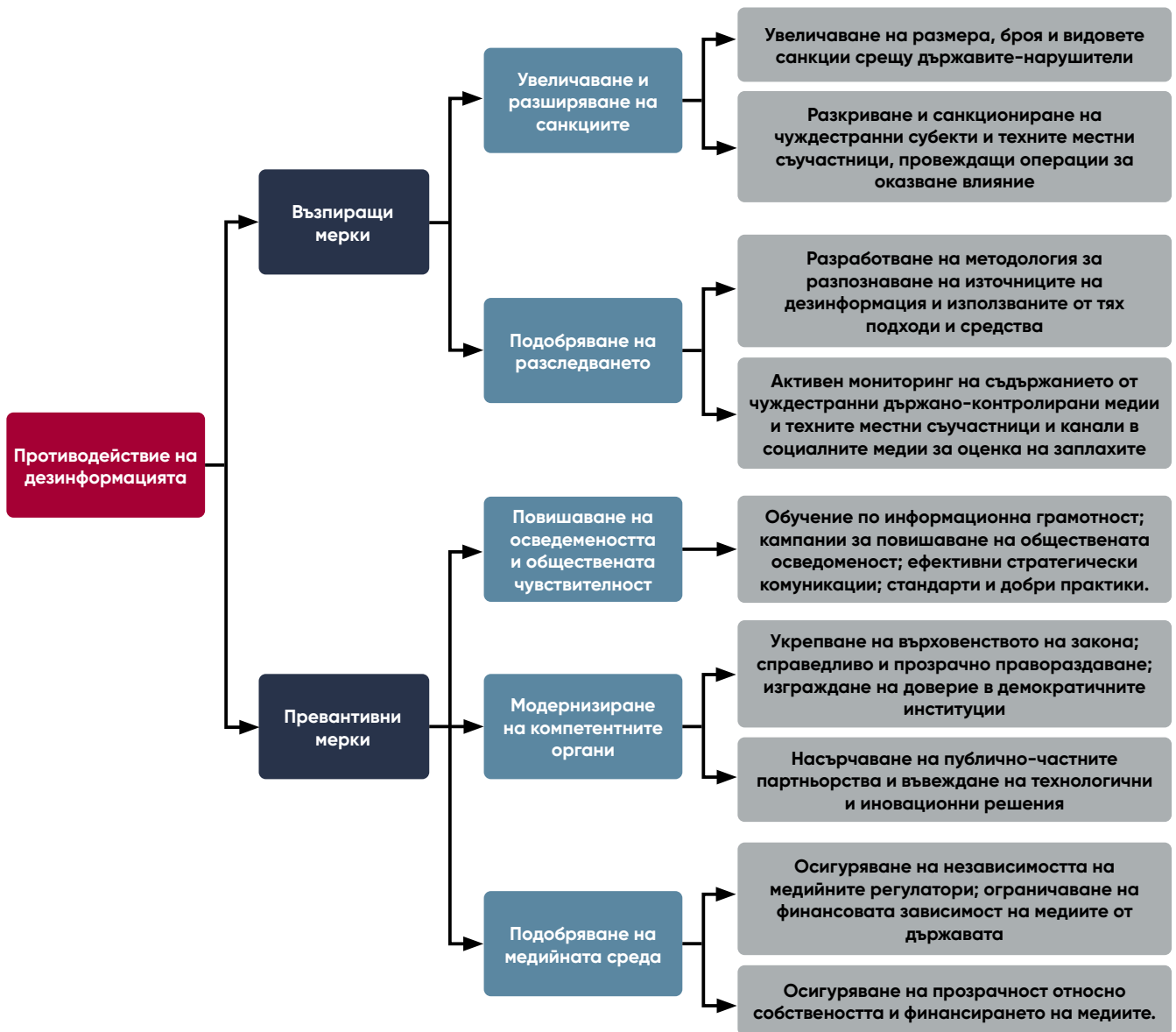
Опазването на целостта на информацията и противодействието на антидемократичната и прокремълската дезинформация изискват **подход, основан на цялото общество и на много заинтересовани страни**, който да интегрира дейностите на политиците, гражданското общество и частния сектор и да използва ефективно сътрудничеството с ЕС, САЩ и евроатлантическите институции. **Функционалната институционална рамка** трябва да има за цел да се справи както с предлагането на проблемно съдържание (като фалшиви новини,

¹³ Вж.: Център за изследване на демокрацията, *Изграждане на рамка за институционален капацитет за устойчивост на дезинформацията в България*, Policy Brief No.131, март 2023 г.; Център за изследване на демокрацията, *Противодействие на хибридните заплахи в България*, Policy Brief No.118, ноември 2022 г.

¹⁴ Hajdu, D, et al., *GLOBSEC Trends 2023: United we (still) stand*, GLOBSEC, 2023.

конспиративни теории и подбуждане към насилие), така и с търсенето му, като приложи комбинация от възпиращи и превантивни мерки (Фигура 8). Мерките следва да бъдат обединени в **интегриран национален подход** с няколко нива на защита, включващ не само институционален капацитет и процедури, но и **инфраструктура за цифрова криминалистика** и техническо ноу-хау, необходими за наблюдение на целостта на онлайн информационното пространство.

Фигура 8. Рамка за противодействие на дезинформацията.

Източник: Център за изследване на демокрацията, адаптирано от Колин Уилямс (професор по публична политика, Шефилдски университет).

Институционален капацитет

В институционален план усилията за противодействие на прокремълската дезинформация, свързана с ОМУ, трябва да **надхвърлят стратегическите комуникации** и да бъдат част от по-широки усилия за разкриване на завладяването на държавата и медиите, за отделяне на институциите от злонамерени чуждестранни интереси и неформални мрежи и за разработване на интегриран национален подход за противодействие на хибридните заплахи. **Откъсването на европейската медийна инфраструктура** (медии, но и телекомуникации, доставчици на интернет услуги, издателства и други посредници) от агресивния чуждестранен капитал включва и службите за борба с икономическата престъпност, както и звена за финансово разузнаване.¹⁵

Най-важният приоритет за България и Румъния е да се справят с **наболените институционални проблеми, свързани със свободата и плурализма на медиите**, особено с липсата на прозрачност по отношение на собствеността на медиите, разпределението на държавните средства и излъчването на съдържание, заплащано от политическите партии (както и двете страни многократно са били съветвани да направят в поредните доклади на Европейската комисия за върховенството на закона).¹⁶ Това следва да бъде придружено от регламентиране на **стратегическите съдебни дела срещу участието на обществеността (SLAPP)** – проблем, който през последните две години продължи да засяга свободата на печата в България и в Румъния. Определянето на мерки за гарантиране на редакционната независимост на обществените радио- и телевизионни оператори в съответствие с европейските стандарти също трябва да бъде приоритет и в двете страни. Продължаващата през периода 2022 – 2023 г. намеса от страна на отделни прокурори, както и институционална репресия спрямо разследващи журналисти (вкл. принуждаването да разкриват източниците си) при спорни политически разследвания,¹⁷ следва да бъде ограничена чрез въвеждане на достатъчни гаранции срещу конфликта на интереси и политическа намеса.

Ролята на **медийните регулатори** трябва да бъде засилена с мандат и капацитет за проследяване и ефективно санкциониране на присъствието на съдържание от санкционирани субекти. Това включва гарантиране на независимостта на медийните регулатори от политическа намеса и увеличаване на техните бюджети. И двата регулатора биха имали полза предоставянето на необходимите ресурси за наемане на **персонал на експертно ниво**, както и за приемане на нови **технологични решения**, които могат да автоматизират някои надзорни функции. Това е от особено значение за снабдяването на регулаторите с подходящите

¹⁵ Център за изследване на демокрацията, *Незаконни финансови потоци и дезинформация в Югоизточна Европа*, Policy Brief No.126, март 2023 г.; Център за изследване на демокрацията, *Скрининг на инвестициите за повишаване на икономическата сигурност*, Policy Brief No. 142, декември 2023 г.; Център за изследване на демокрацията, *Програма за противодействие на завладяването на медиите в Европа*, Policy Brief No. 116, октомври 2022 г.

¹⁶ Вж. Докладите за върховенството на закона за 2022 г. и 2023 г. в частта за България и за Румъния, European Commission, *Communication and Country Chapters*, 2022.; European Commission, *Communication and Country Chapters*, 2023.

¹⁷ Весоловски, Т., „Вместо да защитават разследващите журналисти, българските власти ги преследват“, RFE/RL, 4 май 2023 г.; Reporters without Borders, *Country fact-file Romania*, 2023.

инструменти за справяне с технически сложни теми, като например **дезинформацията, свързана с оръжията за масово унищожение**, която изисква и много по-високо ниво и интензивност на сътрудничество с основните организации от **системата за национална сигурност**.¹⁸

В България няма цялостно правно основание и процедури за прилагане на ограничителни мерки, свързани с медиите, произтичащи от международни и европейски санкции. При **липсата на подходяща правна рамка, която да регламентира прилагането на санкциите**, медийният регулатор в страната – Съветът за електронни медии (СЕМ) – наблюдава вътрешна съпротива срещу тяхното прилагане. По-специално, председателят на СЕМ се въздържа по време на гласуването за прилагане на третия пакет от санкции на ЕС, който е насочен срещу медии, контролирани от Русия, и подвеждащото съдържание, което те произвеждат. Освен това председателят публично окачестви прилагането на санкциите на ЕС като „противоконституционна цензура“, а **нападението в Буча като „украинска пропаганда“**.¹⁹

От своя страна, румънският Национален аудиовизуален съвет (CNA) издаде **най-голямата си глоба досега** – 100 хил. румънски леи (приблизително **20 хил. евро**) – през април 2022 г. на GoldFM за разпространение на подвеждащо прокремълско съдържание (включително за лаборатории за биологично оръжие в Украйна) в нарушение на аудиовизуалните разпоредби.²⁰ Това е в допълнение към още 50 хил. леи глоби за GoldFM, 40 хил. леи за Realitatea и множество други санкции за подобни нарушения в периода 2022 – 2023 г.²¹ Това е в допълнение към още 50 хил. леи глоби за GoldFM, 40 хил. леи за Realitatea и множество други санкции за подобни нарушения в периода 2022 – 2023 г. Въпреки това CNA е изправена пред сходни **проблеми с устойчивостта** като българския регулатор, като бюджетът на организацията е твърде нисък (въпреки че вероятно ще се увеличи през следващите години), за да може ефективно да изпълнява пълния набор от надзорни задължения.²²

Подобно на други държави – членки на ЕС (напр. Нидерландия), България и Румъния трябва да проучат възможността за **разширяване на правната и институционалната рамка** за медийно регулиране, така че да обхване популярното местно видеосъдържание в големите онлайн платформи (като Facebook, Youtube, TikTok и др.). Следователно местните медийни и комуникационни регулатори трябва да имат капацитета да прилагат такива рамки и да гарантират спазването им от страна на онлайн медиите и социалните медийни платформи. За

¹⁸ Новосълова, Т. и Георгиев, Г., *Противодействие на хибридната война в България: Стратегическа оценка на националните способности и инфраструктура*, София: Център за изследване на демокрацията, 2023.

¹⁹ Heil, A. "Bulgarian Media Watchdog Equated Bucha Killings With Anti-Russian 'Propaganda'", RFE/RL, 27 June 2023.

²⁰ Stanoiu, I., "Rețeaua minciunilor: răspândește propaganda pro-Kremlin, conspirațiile și dezinformările în România" [Мрежата от лъжи. Кой разпространява прокремълска пропаганда, конспирации и дезинформация в Румъния], Context, 10 март 2023 г.

²¹ Списъкът с решенията на CNA за налагане на санкции е достъпен на уебсайта на CNA на адрес: <https://www.cna.ro/-Decizii-de-sanc-ionare-.html>.

²² See European Commission, *2023 Rule of Law Reports, Country Chapter on the rule of law situation Romania*, 5 July 2023.

тази цел и двете държави трябва да използват новите инструменти и механизми, предоставени от Регламента за цифровите пазари (DMA) и по-специално от Регламента за цифровите услуги (DSA).

Следвайки стъпките на своите съюзници от НАТО, България и Румъния трябва да се стремят **публично да разкриват и предварително да разобличават руските планове** и намерения, включително чрез разсекретяване на разузнавателна информация, когато е необходимо. Стратегически план за противодействие на дезинформацията, следва да бъде включен като неразделна част от по-широк интегриран национален подход за противодействие на хибридните заплахи.

Защитата на **целостта на комуникационните канали и информационните пространства** е от особено значение в контекста на атаките с ОМУ. Кампаниите за дезинформация могат да се използват за избягване на отговорност и за всяване на объркване и недоверие, което може да засили ефекта от действителна материална атака. Поради това правителствата трябва да гарантират, че съответните им звена за контраразузнаване, стратегически комуникации и управление на кризи разполагат с необходимите ресурси, ноу-хау и инфраструктура, за да предотвратят масовото манипулиране на информацията и намесата в нея.²³ Вярната информация е ценна само ако е придружена от способността за нейното своевременно, ефективно и сигурно предаване. Ето защо компетентните органи по сигурността следва да разполагат с **установени канали за комуникация** със съответните национални научни експерти, както и със съответните международни органи. Това включва и защита на информаторите (като лекари и следователи) от неправилен натиск.

Цифрова криминалистика

Технологичните предизвикателства, породени от възхода на онлайн новинарските уебсайтове, платформите за социални медии и езиковите модели с изкуствен интелект (AI), които заедно могат да създават и разпространяват съдържание в безпрецедентен мащаб, са сложни и безбройни. Доставчиците на онлайн информация работят в среда, която е много по-трудна за надзор в сравнение с тази на традиционните медии, не само защото законодателството изостава от технологичното развитие, но и поради самия **мащаб и сложност на цифровата инфраструктура**. Цифровизацията на производството и потреблението на знания поставя нови и непознати трудности пред публичните органи, отговорни за опазването на целостта на техните местни информационни пространства. За да се справят с предизвикателството, те трябва да приемат натрупания опит от субектите в **частния сектор, гражданското общество и академичните среди**, които през последното десетилетие анализират и практически се занимават с тези въпроси. Както България, така и Румъния разполагат с достатъчно експерти и частни предприятия, от които могат да се възползват.

²³ Център за изследване на демокрацията, *Противодействие на хибридните заплахи от неконвенционални оръжия в Черноморския регион*, Policy Brief No. 141, ноември 2023 г.

Създаването на основна линия на защита изисква **разработването и внедряването на инфраструктура за цифрова криминалистика**, която да открива и разследва кампании за дезинформация в почти реално време, както и участниците, които ги създават и разпространяват. На първично ниво това означава разгръщане на инструменти за медиен мониторинг и анализ на аудиторията, които могат да измерват обема и обхвата на повтарящите се наративи. Една по-усъвършенствана система би включвала и инструменти, които анализират дигиталния състав на онлайн новинарските източници в големи количества и автоматично откриват признаци на експлоатация и злоупотреба, като например неавтентична информация за контакт или собственост, промяна на предназначението на домейна и липса на политика за поверителност или общи условия за ползване, както и други добре документирани признаци на злонамерени намерения. По-нататъшна стъпка ще бъде **наблюдението на целостта на алгоритмите и монетизирането на съдържанието** чрез реклами, като се гарантира, че те са в съответствие с националните и международните задължения. Такива технологични решения трябва да бъдат използвани чрез **публично-частни партньорства** с ИТ сектора, където и България, и Румъния имат сравнително предимство и достъп до множество местни технологични компании, които предлагат необходимите услуги и технически знания и опит.

Данните, събрани от звената за цифрова криминалистика, трябва да се използват за изготвяне на **оценки на заплахите за националната сигурност и оценки на риска**, свързани с опасностите, които дезинформацията създава за критични въпроси на сигурността, като например външната политика, енергийната сигурност и ангажиментите по ключови политики на ЕС, като например DSA и пакетите от санкции срещу руски субекти. Тези усилия разширяват и допълват **съществуващите механизми за цифрова сигурност**, създадени от НАТО и ЕС, като например оперативните групи за стратегически комуникации и системата за бързо предупреждение на Европейската служба за външна дейност, мрежата от четиринадесет европейски центъра за наблюдение на цифровите медии, Съвета за търговия и технологии ЕС-САЩ, Центъра за високи постижения в областта на стратегическите комуникации на НАТО и Европейския център за високи постижения за противодействие на хибридните заплахи (Hybrid CoE).

Въвеждането на **технологични решения, анализ на данни и гъвкав работен процес, основан на конкретни случаи**, за медийните регулатори, както и за координаторите на цифрови услуги (DSC), е практически необходимост в този момент. Тези нови елементи ще изискват значително увеличение на бюджета, но въпреки това са силно препоръчителни предвид многостранните предизвикателства, пред които регулаторите вероятно ще бъдат изправени в бъдеще. Както България, така и Румъния трябва да проучат възможностите за създаване на **специализирани звена за наука за данните** и експертни консултативни групи (от организации на гражданското общество, институти за политика, академични среди и частния сектор), както и за привличане на инженери по изкуствен интелект и машинно обучение (ML). Тези различни роли ще помогнат на **регулаторните органи да се ориентират към бъдещето** и да се подготвят за неизбежността на доминираното от изкуствен интелект генериране на съдържание, виртуална и разширена реалност и разширено потребление на знания.

